

مسئولیت کیفری شهرداری‌ها در پرتو حقوق و مدیریت شهری

مهرداد تیموری⁻ استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
زهره نوری دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

چکیده:

شهرداری مهم‌ترین نهاد اجرایی در مدیریت شهری می‌باشد. این نهاد بدون سیاست‌های راهبردی و کلان، در جذب مشارکت فعال شهروندان در راستای پیشبرد امور و حل مشکلات زیستی، فرهنگی و اجتماعی هرگز موفق نخواهد بود. از این‌رو؛ شهرداری در پرتو گسترش آگاهی شهروندان از حقوق و تکالیف خویش در جامعه شهری و همچنین آگاهی از وظایف و مسئولیت شهرداری در اداره و مدیریت شهری است که می‌تواند در تحقق هرچه بهتر حقوق شهری و شهروندی موفق عمل نماید. چراکه، هیچ نهاد و یا ارگانی به تنهایی توانایی تامین امنیت شهروندان و برقراری نظم و عدالت اجتماعی را نخواهد داشت. لذا مشارکت و همکاری شهروندان در این خصوص، امری مهم و ضروری می‌باشد. مقاله حاضر با هدف بررسی مسئولیت کیفری شهرداری، در پرتو حقوق شهری، با استفاده از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی به بررسی پژوهش‌ها، مقالات، مطالعات و اسناد مرتبط با روش کتابخانه‌ای به موضوع پرداخته است و این نتیجه حاصل گردید که شهرداری، در صورت تخطی از قوانین، در امور مربوط به دعاوی رفع تصرف یعنی دعاوی رفع تصرف عدوانی، رفع ممانعت از حق و رفع مزاحمت از حق، ممکن است دعوی علیه آن به صورت کیفری مطرح گردد. همچنین دعوی تخریب و اتلاف مال نیز از جمله دعاوی است که ممکن است به صورت دعوی کیفری علیه شهرداری مطرح شود. دعاوی ارتكابی اشخاص حقیقی مانند ورود به عنف، توهین و ضرب و جرح نیز ممکن است توسط کارمندان و ماموران شهرداری رخ دهد که طرح دعوی و رسیدگی به این امور نیز در دادگاه کیفری ترتیب‌باز داده خواهد شد.

واژگان کلیدی: اشخاص حقوقی، حقوق شهری، شهرداری، مدیریت شهری، مسئولیت کیفری.

طبقه‌بندی JEL: طبقه‌بندی موضوعی مسأله اصلی تحقیق. این طبقه‌بندی از سایت www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php قابل استخراج است. ضمناً برگردان فارسی این طبقه بندی در سایت فصلنامه، در قسمت "برای نویسندگان" به آدرس http://iueam.ir/page.php?slct_pg_id=47&sid=1&slc_lang=fa موجود می باشد.

۱- مقدمه

مدیریت شهری فرایندی است که با هدف بهبود کیفیت زندگی شهری، توسعه پایدار و ارتقای رفاه شهروندان صورت می‌گیرد. که نگرش جامع به برنامه‌ها، سیاست‌ها، طرح‌های توسعه شهری و نیز تدوین اهداف یکپارچه اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی در رأس سیاست‌گذاری و مدیریت شهری قرار می‌گیرند. تحقق این اهداف، نیازمند ارزیابی نتایج و تبعات سیستم‌های شهری برای تغییرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی بوده است و محتاج تحولات اساسی در سازمان و تشکیلات برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است (علی‌اکبری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰). ارتقاء مشارکت شهروندی، تمرکززدایی فعالیت‌ها، ایجاد مدیریت یکپارچه شهری، افزایش اعتماد شهروندان، آگاه‌سازی و آموزش شهروندی از جمله فعالیت‌های موثری است که شهرداری‌ها در راستای تحقق توسعه پایدار شهری می‌توانند بکار گیرند (علی‌اکبری و همکاران، ۱۴۰۱: ۳). مفاهیمی که در دهه‌های اخیر به‌عنوان یکی از شاخصه‌های رشد مورد توجه قرار گرفته است، افزایش سطح دانش و اطلاعات عمومی در تمامی موضوعات از جمله قوانین شهری و حقوق فردی‌ست. امروزه با افزایش تدریجی شهرنشینی در جهان و همزمان با آن پیچیدگی بیشتر تمدن‌های شهری، دستیابی به عدالت اجتماعی و توسعه پایدار شهری، بدون حضور شهروندان آگاه و فعال در عرصه‌های عمومی امکان‌پذیر نیست. حقوق شهری به‌عنوان مجموعه مقررات و قواعدی که چگونگی روابط، تکالیف و حقوق شهروندان را در قبال یکدیگر، نهادهای مدیریت شهری و جامعه تعیین می‌نماید، زمینه‌ساز جامعه مدنی در شهرهاست. آگاهی از این حقوق را می‌توان هسته اصلی مشارکت سیاسی و اجتماعی یک جامعه دانست و مشارکت فعال را جزئی از وظایف و حقوق شهروندی قلمداد نمود. بدین معنا که، میزان آگاهی افراد از تعهدات و حقوقشان و نحوه مشارکت فعال آن‌ها در جامعه، در میزان تحقق و ارتقا حقوق شهروندی، نقش موثری خواهد

داشت. چراکه آگاهی از حقوق شهروندی به فرد اجازه دخالت آگاهانه در سرنوشت خویش را داده و بر احقاق حقوق و ارتقا سطح زندگی وی و دیگر اعضای جامعه منجر خواهد شد (احترامی، ۱۴۰۲: ۱۰۵). از این‌رو شهرهای توسعه‌یافته محصول برنامه‌ریزی و تدبیر مدیران خردمند و پابندی آنان به الزامات اجتماعی و همکاری و مشارکت فعال شهروندان در برنامه‌های شهری‌ست (کامیار، کامیار راد، ۱۴۰۱: ۲۰۰). لذا مقاله حاضر درصدد پاسخ به این سؤال است که آیا شهرداری‌ها به‌عنوان اشخاص حقوقی و مهم‌ترین نهاد اجرایی در مدیریت شهری، در صورت تخطی از قوانین، متحمل مسئولیت کیفری خواهند شد یا خیر؟

۲- پیشینه تحقیق

در ذیل به بررسی دو مورد از پژوهش‌های صورت گرفته مرتبط با موضوع تحقیق حاضر می‌پردازیم. رجبی و علیجان‌پور (۱۴۰۲)، در پژوهشی با عنوان «مسئولیت مدنی و کیفری شهرداری‌ها در قبال مخاطرات زیست‌محیطی شهری» با هدف بررسی مسئولیت مدنی و کیفری شهرداری‌ها در قبال مخاطرات و آلودگی‌های زیست‌محیطی شهری ناشی از عدم تفکیک زباله و پسماندهای عفونی بیمارستانی از پسماندهای خانگی و ... با استفاده از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی به بررسی پژوهش‌ها، مقالات، مطالعات و اسناد مرتبط با روش کتابخانه‌ای به موضوع پرداخته‌اند و این نتیجه حاصل گردید که در مسئولیت مدنی شهرداری در قبال آلودگی‌ها و مخاطرات زیست‌محیطی شهری ناشی از پسماندهای پزشکی، در تقصیر شخصی، کارمند شهرداری از مال خود مکلف به جبران خسارت است و در خطای اداری، شهرداری ملزم به پرداخت خسارت می‌باشد. و زمانی که خسارت حاصل از تقصیر شخصی (کارمند شهرداری) و خطای اداری باشد؛ مسئولیت تضامنی‌ست. ضمن اینکه با نگاهی به ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون مدیریت پسماندها، ارگان‌های دیگر نیز در این امر دخیل بوده و در تعیین ابعاد مسئولیت مدنی شهرداری‌ها باید تقصیر سایر

ارگان‌ها را با موضوع پسماندها در جهت ارزیابی بهتر در نظر گرفت. در مسئولیت کیفری شهرداری در قبال مخاطرات زیست‌محیطی شهری ناشی از پسماندهای پزشکی، ایجاد رابطه استناد میان رفتار ارتكابی و مخاطرات زیست‌محیطی شهری با اقدام شهرداری و وجود ارکان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی شرط تحقق است.

جعفری و عالی‌پور (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان «مسئولیت کیفری شهرداری نسبت به آسیب‌های جسمانی ناشی از آلودگی هوا» با هدف بررسی عوامل ایجاد کننده آلودگی هوا و خسارات و آسیب‌های جسمانی ناشی از آن و نقش و مسئولیت کیفری شهرداری در قبال آن، با استفاده از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی به بررسی پژوهش‌ها، مقالات، مطالعات و اسناد مرتبط با روش کتابخانه‌ای به موضوع پرداخته‌اند و این نتیجه حاصل گردید که یکی از عوامل ایجاد کننده آلودگی هوا، اعطای مجوز شهرداری برای ساخت ساختمان‌های بلندمرتبه است؛ که علاوه بر تاثیرات مخرب بر محیط زیست، بر سلامت جسمی و روحی شهروندان نیز اثرات نامطلوب فراوانی دارد. از این رو مسئولیت کیفری شهرداری، در قبال آسیب‌های جسمانی ناشی از آلودگی هوا، با تحقق دو شرط امکان‌پذیر است؛ نخست، وجود رابطه استناد میان آسیب و آلودگی هوا و همچنین آلودگی هوا به واسطه عمل و یا کوتاهی شهرداری از وظایف خویش. و سپس، وجود ارکان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی. که در صورت فقدان هر یک از دو شرط مذکور، شهرداری متضمن هیچ‌گونه مسئولیتی نمی‌باشد.

۳- مفهوم شناسی

به‌منظور تبیین واژگان به‌کاررفته در مقاله حاضر، به تعریف مفاهیم مسئولیت کیفری، اشخاص حقوقی، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، حقوق شهری و مدیریت شهری در ذیل می‌پردازیم.

۳-۱- مسئولیت کیفری

مسئولیت در لغت به معنای موظف بودن به انجام امری یا انجام تعهد آمده است (معین، ۱۳۸۵: ۱۱۲۱). و مسئولیت کیفری به معنای الزام شخص به پاسخگویی در قبال تعرض به دیگران، خواه به جهت حمایت از حقوق فردی صورت گیرد و خواه به‌منظور دفاع از جامعه. که تحت عنوان مسئولیت کیفری یا مسئولیت جزایی مطرح می‌شود (قریشی، علی ملایی، ۱۴۰۰: ۶). در مسئولیت کیفری، برخلاف مسئولیت مدنی، متضرر اجتماع است نه افراد. بنابراین، در مسئولیت کیفری اسقاط حق به صلح و سازش مسیر نیست. همچنین در این نوع مسئولیت، عمد (یعنی قصد نتیجه) شرط تحقق جرم و مسئولیت است، برخلاف مسئولیت مدنی که در قانون مدنی ایران حتی وجود خطا و مسامحه و اهمال هم شرط آن نیست (اردبیلی، ۱۳۹۲). اولین شرط برای تحقق مسئولیت کیفری، وجود گزاره‌های جرم‌انگار است. بدین معنا که یک گزاره شفاف و صریح قانونی، انجام یا ترک یک رفتار را جرم تلقی نموده باشد. درخصوص تعریف اصطلاحی جرم، براساس مکاتب مختلف، تعاریف متفاوتی ارائه شده است در هر حال، ملاک جرم همان رفتار ممنوعه و قابل مجازات است که بنابر اصول ۳۶ و ۱۶۹ قانون اساسی و ماده ۲ قانون مجازات اسلامی، تعیین آن به عهده قانون‌گذار است (محسنی، انصاری، ۱۳۹۸: ۳۵۸). انواع عناصر مسئولیت کیفری نیز عبارتند از: وجود گزاره جرم‌انگار، ارتكاب رفتار مجرمانه، احراز رابطه سببیت میان فعل و نتیجه و در آخر، احراز رکن روانی جرم. به عبارت دیگر، فرد برای آنکه مجرم شناخته و مجازات شود، باید رفتاری را که قبلاً توسط مقنن جرم‌انگاری شده است، در قالب رفتار مجرمانه فیزیکی مرتکب شود، نتیجه حاصله از ارتكاب جرم پیامد رفتار فرد باشد و وی برای ارتكاب جرم دارای سوءنیت باشد. در این صورت و با جمیع شرایط می‌توان فرد را مسئول دانست (محسنی، انصاری، ۱۳۹۸: ۳۷۵).

۳-۲- اشخاص حقوقی

پیدایش واژه شخصیت حقوقی و کاربرد آن در قوانین تجاری ایران برای اولین بار، به قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴ برمی گردد که با ذکر ماده واحده و تسری تکالیف و تعهدات شخص حقیقی به شخص حقوقی (مگر حقوق و وظائفی که بالطبع فقط انسان ممکن است دارای آن باشد)، در واقع شخص حقوقی را به رسمیت شناخت و با انعکاس و تکرار موضوع در ماده ۵۸۸ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ اشخاص حقوقی را در عرصه های مختلف تثبیت نمود. شخص حقوقی، به نهادهایی مانند کانون، بنیاد، انجمن، اتحادیه، حزب، شرکت و ... گفته می شود که با اهداف انتفاعی یا غیر انتفاعی به موجب قانون کشور، تاسیس شده اند. اشخاص حقوقی را می توان به دو دسته اشخاص حقوقی حقوق عمومی و اشخاص حقوقی حقوق خصوصی تقسیم نمود، مصداق مهم اشخاص حقوقی حقوق خصوصی، شرکت های تجاری و مصداق مهم اشخاص حقوقی حقوق عمومی، دولت و موسسات عمومی است که برای انجام خدمات عمومی تاسیس شده اند (صبری، ۱۳۹۹).

۳-۳- مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی

شخص حقوقی موجودی اعتباری است که اعمال و قصد خود را به واسطه اشخاص حقیقی به منصه ظهور می رساند. بدین معنا که اعمال اشخاص حقیقی اگر به نام یا در راستای منافع شخص حقوقی صورت گیرد علاوه بر محکومیت شخص حقیقی مرتکب جرم، سبب مسئولیت شخص حقوقی نیز خواهد بود. در صورت توجه اتهام به شخص حقوقی، نماینده قانونی به مرجع قضائی احضار و تفهیم اتهام می شود. همچنین مدافعات شخص حقوقی نیز به همین واسطه استماع می گردد. البته علی رغم آنکه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام حقوقی ایران منوط به شناسایی شخص حقیقی مقصر است، بر اساس نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه عدم مجازات نماینده قانونی به دلیل وجود یکی از موانع مسئولیت کیفری الزاما موجب سلب مسئولیت شخص حقوقی نخواهد بود (صبری، ۱۳۹۹). لذا اشخاص حقوقی، در

صورتی که طبق ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی مسئول شناخته شوند، باتوجه به شدت جرم ارتكابی و نتایج زیان بار آن به یک یا دو مورد از موارد مذکور در ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد. که میزان جزای نقدی قابل اعمال بر آن ها، در ماده ۲۱ و در ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی، شرایط انحلال و مصادره اموال این اشخاص، ذکر شده است. و طبق تبصره ماده ۱۴ همین قانون شرایط مطالبه دیه و خسارت از اشخاص حقوقی، به عنوان یکی از موارد مجازات این اشخاص، بیان شده است. و لازم به ذکر است که، طبق تبصره ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی، اشخاص حقوقی حقوق عمومی، در مواردی که اعمال حاکمیت می کنند، مشمول قواعد مسئولیت کیفری قرار نمی گیرند.

۳-۴- حقوق شهری

شهر به مثابه سیستم یکپارچه ای است که باید مدیریت آن نیز، یکپارچه باشد (Integrated Urban Management, 1997). حقوق شهری، مجموعه قوانین، قواعد و مقرراتی است که روابط شهروندان با ادارات شهر و نهادهای دخیل در امر شهری و محلی را تنظیم نموده و حقوق و تکالیف ناظر بر شوراها، شهرداری ها و سایر ادارات شهری را تبیین می نماید (کامیار، ۱۳۸۷: ۲۱). موضوعات حقوق شهری بسیار متعدد است که از آن جمله می توان به موضوع مدیریت شهری، تملک اموال و اراضی مورد نیاز شهر، اموال و مالکیت شهرداری، تخلفات ساختمانی و جرائم آن، محیط زیست شهری، زمین شهری، حمل و نقل، ایمنی شهر، ترافیک، شهرسازی و نماهای شهری، قوانین مربوط به معماری، کمیسیون های تخصصی همچون ماده ۷۷، ۱۰۰ و بند ۲۰ ماده ۵۵ قانون شهرداری اشاره نمود (فهمیده مدامی، ۱۴۰۰: ۸).

۳-۵- مدیریت شهری

مدیریت شهری به تمامی نهادها، سازمان ها و افرادی اطلاق می شود که به صورت رسمی یا غیررسمی در فرآیند اداره و توسعه شهری نقش دارند. فلذا تنها شامل شهرداری و شورای شهر نمی شود، بلکه هر نهادی، به هر شکلی که

در فرایند مدیریتی شهر اثر دارد در این حوزه قرار می‌گیرد. مدیریت شهری مجموعه‌ای از برنامه‌ها، سیاست‌ها و فعالیت‌هایی است که برای اداره و توسعه کارآمد شهرها، تامین نیازهای شهروندان و ارتقای کیفیت زندگی آن‌ها به کار گرفته می‌شود. این مدیریت به‌طور کلی شامل برنامه‌ریزی، توسعه، تامین زیرساخت‌ها، ارائه خدمات عمومی، مدیریت منابع و فعالیت‌های بخش خصوصی و جامعه مدنی است.

۴- شهرداری و نقش آن، در مدیریت شهری

شهرداری در ایران، به نهاد اجرایی عمومی و غیردولتی محلی گفته می‌شود که زیر نظر شهردار اداره شده و وظیفه آن جمع‌آوری و حمل زباله شهری، پاکیزه نگه‌داشتن شهر، صدور مجوزهای ساخت‌وساز شهری، دریافت عوارض شهری از شهروندان، خدمات آتش‌نشانی، پیش‌گیری از جرم و جنایت، برقراری نظم در شهر و نظارت بر نیروهای راهنمایی و رانندگی می‌باشد. در قبال وظایف مصرح در قانون برای شهرداری که دربرگیرنده حقوق شهروندی نیز می‌باشد، متقابلاً شهروندان در ارتباط با شهر و مدیریت شهری دارای وظایف و تکالیفی هستند که عمل به آن‌ها برای ارتقاء جامعه شهری و تحقق حقوق شهروندی ضروریست. به عبارت دیگر، رابطه بین شهروندان و مدیریت شهری یک رابطه دو سویه است که در آن حقوق و تکالیف متقابل وجود دارد. به‌طورکلی وظایف شهرداری در مدیریت شهری را می‌توان، در سه حوزه ذیل دسته‌بندی نمود:

۱. وظایف سیاست‌گذاری، شامل:

__تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری و هماهنگی امور شهری

__حقوق و ضوابط شهری

__نظارت و کنترل

۲. وظایف برنامه‌ریزی، شامل:

__برنامه‌ریزی شهری

__امور اقتصادی و مالی

۳. امور اجرایی، شامل:

__عمران شهری

__زیرساخت‌ها و تجهیزات شهری

__خدمات شهری

__خدمات فرهنگی و اجتماعی (برآبادی، ۱۳۸۴:

۵۹). ارتقاء کیفیت خدمات شهری، نیازمند سازمان‌دهی و نظارت مداوم است (Mzini, 2011: 2). مدیریت شهری یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در توسعه و بهبود کیفیت زندگی شهری است که به‌طور مستقیم بر رفاه اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی شهروندان اثر می‌گذارد. این مدیریت به فرآیند برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت و کنترل منابع و فعالیت‌های شهری اطلاق می‌شود که هدف آن بهبود زیرساخت‌ها، خدمات شهری و ارتقاء سطح زندگی افراد در شهر است. شهرداری‌ها به‌عنوان نهادهای اجرایی اصلی در این فرآیند، مسئولیت‌های گسترده‌ای در راستای تأمین خدمات عمومی، توسعه زیرساخت‌ها، مدیریت بحران و ارتقاء مشارکت عمومی دارند. در این راستا، شهرداری‌ها با استفاده از سیاست‌ها و برنامه‌های مختلف، نقش مهمی در کاهش مشکلات شهری از قبیل آلودگی، ترافیک، مسکن، بهداشت و امنیت ایفا می‌نمایند. در بسیاری از مناطق شهری، به‌ویژه در کلان‌شهرها، مدیریت شهری به‌طور مؤثر توانسته با ارتقاء زیرساخت‌ها و توسعه پروژه‌های شهری، کیفیت زندگی شهروندان را بهبود بخشد. برنامه‌ریزی‌های بهینه در زمینه حمل‌ونقل و تاسیسات عمومی، فضای سبز، مدیریت پسماند و خدمات اجتماعی، از جمله اقداماتی است که موجب افزایش رضایت شهروندان و بهبود عملکرد شهری شده است. همچنین شهرداری‌ها با به‌کارگیری استراتژی‌های مبتنی بر توسعه پایدار، استفاده از فناوری‌های نوین و مشارکت عمومی می‌توانند به‌طور چشمگیری مشکلات شهری را کاهش داده و کیفیت زندگی شهروندان را بهبود بخشند (امامی، جوادی، ۱۴۰۳: ۱). بنابراین توسعه شهرنشینی و به دنبال آن مشکلات خاص زندگی شهری به‌طور فزاینده‌ای توجه به استراتژی‌ها

می‌شود. مهم‌ترین دعاوی ملکی مرتبط با شهرداری‌ها در دیوان عدالت اداری عبارت است از:

۵-۱-۱- دعاوی مربوط به کمیسیون‌های شهرداری

کمیسیون ماده ۱۰۰ مهم‌ترین کمیسیون و پر مشغله‌ترین کمیسیون شهرداری است. این کمیسیون به استناد تبصره ۱۰ ماده صد قانون شهرداری به تخلفات ساختمانی واقع در محدوده و حریم شهر رسیدگی می‌نماید. رسیدگی کمیسیون دو مرحله‌ای است یعنی رای کمیسیون بدوی، در کمیسیون تجدیدنظر که اعضای آن متفاوت از کمیسیون نخست است، ظرف مهلت ده روز از تاریخ ابلاغ قابل شکایت است. رای کمیسیون تجدیدنظر، از تاریخ ابلاغ تا سه ماه در دیوان عدالت اداری برای ساکنین ایران و شش ماه از تاریخ ابلاغ برای افرادی که ساکن ایران نیستند قابل اعتراض می‌باشد. علاوه بر شخصی که نام وی در رای ذکر شده است، مالک رسمی ملک، همسایه مجاور و مستاجر نیز می‌توانند به رای کمیسیون ماده ۱۰۰ اعتراض نمایند. چراکه این اشخاص، ذینفع در موضوع هستند و قاعدتاً شهرداری می‌بایست رای کمیسیون را به آن‌ها نیز ابلاغ نماید.

کمیسیون ماده صد معمولاً از ضمانت اجرای صدور حکم تخریب، تعیین جریمه و اعاده استفاده می‌نماید. در مواقع اعتراض به رای کمیسیون ماده ۱۰۰ بهتر است در کنار خواسته اصلی که اعتراض به رای کمیسیون و درخواست نقض آن می‌باشد، تقاضای دستور موقت نیز مطرح شود چراکه این تقاضا به‌ویژه در خصوص حکم تخریب ملک، موثر و کارگشاست. چه بسا رای تخریب کمیسیون در دیوان عدالت اداری نقض گردد و در رسیدگی بعدی کمیسیون، رای به جریمه صادر گردد و یا کمیسیون مجدداً بر تخریب اصرار نماید ولی دیوان در رسیدگی ماهوی، رای تخریب را نقض نماید. با این حال ممکن است شهرداری به واسطه قطعیت رای کمیسیون، قبل از صدور رای دیوان مبنی بر نقض رای کمیسیون ماده صد، قسمت‌های غیرمجاز را تخریب نموده باشد. که در این صورت می‌توان خسارات وارده را طی فرآیندی

و راه‌حل‌های سودمند را، برای بهبودبخشیدن به زندگی شهروندان ضروری ساخته است. از این رو اهمیت مدیریت شهری به اندازه‌ای است که پاسخ بسیاری از ناپایداری‌های شهری را در ارتقای کیفیت شیوه مدیریت شهری جستجو می‌نمایند، به‌گونه‌ای که بسیاری از متخصصان و کارشناسان و نیز مدیران شهری بر این باورند که، راه پایداری شهری از تغییر شیوه مدیریت شهری می‌گذرد (محمدی، ۱۳۸۷: ۳۲). لذا، مدیریت شهری شایسته می‌تواند موجب ارتقا کیفیت زندگی شهری شده و فضایی ایمن و سالم را برای شهروندان فراهم نماید. که فراهم نمودن زیرساخت‌های لازم، برای به‌کارگیری فناوری‌های نوین و ایجاد شهر هوشمند نیز، می‌تواند موجب تسریع در ارائه خدمات و ارتقا رفاه و امنیت شهری و ... شده و تاثیر چشمگیری را در بهبود کیفیت زندگی شهروندان ایفا نماید.

۵- انواع دعاوی شهرداری به اعتبار موضوع و

مرجع رسیدگی

انواع دعاوی شهرداری را می‌توان به چهار دسته کلی تقسیم نمود. هرچند که در مراجعی مانند سازمان بازرسی کل کشور، استانداری‌ها، فرمانداری، واحد حراست شهرداری‌ها و هیئت‌های رسیدگی کننده به تخلفات اداری نیز برای تحقق خواسته اشخاصی که به اقدامات، تصمیمات و عملکرد شهرداری و کارکنان آن اعتراض دارند، می‌توان پیگیری‌های اداری دیگری را نیز معمول داشت. لیکن ذیلاً به توضیح اجمالی تقسیم‌بندی چهارگانه انتخابی می‌پردازیم.

۵-۱- دعاوی ملکی شهرداری در دیوان عدالت

اداری

دیوان عدالت اداری به‌عنوان عالی‌ترین مرجع قضایی اداری به شکایات علیه ادارات دولتی و شهرداری و سازمان تامین اجتماعی و پرسنل آن‌ها رسیدگی می‌نماید. در این میان شکایات و پرونده‌های شهرداری در دیوان از مهم‌ترین دعاوی و پرونده‌هایی است که در این مرجع رسیدگی

قضایی مطالبه نمود. چراکه رای نهایی دلالت بر عدم ضرورت تخریب دارد، درحالیکه شهرداری حکم تخریب را اجرا نموده است.

۲- کمیسیون مهم دیگر، کمیسیون موضوع ماده ۷۷ قانون شهرداری است، این کمیسیون به اختلافات بین مودیان و شهرداری در مورد عوارض و بهای خدمات رسیدگی می‌نماید. عوارض شهرداری‌ها از دعاوی مهم و مبتلابه شهرداری در دیوان عدالت اداری است. باید توجه داشت که کمیسیون ماده ۷۷ برخلاف کمیسیون ماده صد، فاقد رسیدگی دو مرحله‌ای است بنابراین رای کمیسیون پس از ابلاغ، قطعی و مودی می‌تواند مستند به ماده ۱۶ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری در دیوان عدالت اداری به رای کمیسیون به طرفیت شهرداری شکایت نماید. در فرضی که رای کمیسیون نقض گردد، پرونده برای رسیدگی مجدد به همان کمیسیون اعاده می‌شود کمیسیون ماده ۷۷ بایستی با لحاظ مواردی که در رای دیوان ذکر شده است رسیدگی مجدد نموده و رای جدید صادر نماید چنانچه رای جدید مورد قبول شاکی باشد طبیعتاً نیاز به اعتراض بدان نیست و موضوع مختومه می‌گردد. لیکن اگر رای مذکور به ضرر شاکی باشد مجدداً بدان اعتراض نموده و به استناد ماده ۶۳ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری همان رسیدگی کننده سابق به موضوع، رسیدگی و رای ماهوی صادر می‌نماید. به استناد رای وحدت رویه شماره ۶۹۹ هیات عمومی دیوان عالی کشور، سازمان‌های دولتی نیز می‌توانند به رای کمیسیون ماده ۷۷ در دادگاه عمومی اعتراض نمایند. البته که با توجه به رأی وحدت رویه شماره ۸۰۳ - ۱۸ / ۹ / ۱۳۹۹ هیأت عمومی دیوان عالی کشور، شهرداری‌ها نیز می‌توانند در دیوان عدالت اداری به رای کمیسیون ماده ۱۰۰ اعتراض نمایند. ناگفته پیداست که در خصوص مرجع رسیدگی به اعتراض به آرای کمیسیون‌های اداری از این حیث که در کدام مرجع ذیصلاح است، نظم حقوقی معینی حداقل در رویه قضایی وجود ندارد.

کمیسیون‌های مشاغل مزاحم و کمیسیون باغات از دیگر کمیسیون‌های مهم شهرداری هستند که به ترتیب در مورد ممنوعیت فعالیت مشاغل مزاحم و خطرناک و آلاینده و نیز تشخیص باغ بودن ملک اظهار نظر می‌نماید.

۵-۱-۲- شکایت از شهرداری بابت ابطال اقدامات

و تصمیمات تملکی

در اینجا، مالک مدعی است که فرآیند تملک به درستی انجام نشده است، لذا خواهان ابطال اقدامات و تصمیمات تملکی شهرداری است. شایان ذکر است که، رای وحدت رویه شماره ۷۴۷ هیات عمومی دیوان عالی کشور به مثابه اختیار و گزینه جدیدی برای معترضین به اقدامات تملکی و تصرفی شهرداری است، با این توضیح که فرضاً شهرداری بدون رعایت مقررات تملک، ملک شخصی را تصرف نماید، دو شیوه اعتراض در این باره قابل اجراست. مالک می‌تواند یا به دیوان عدالت اداری شکایت نموده و متقاضی ابطال اقدامات شهرداری گردد و یا اینکه دعاوی مطالبه بهای ملک را در دادگاه محل طرح نماید. این مهم حتی در جایی که هیچ طرح مصوبی در میان نیست و در واقع شهرداری، ملک را غصب نموده است نیز جاری است. در فرض اخیر، طرح دعاوی خلع ید نیز میسر است.

۵-۱-۳- اعتراض به مصوبات نهادهای مرتبط با

شهرداری

اعتراض اشخاص به مصوبات و تصمیمات مراجعی مانند شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، شورای اسلامی شهر و کمیسیون ماده پنج نیز از جمله دعاوی مهم دیوان عدالت اداری است. حسب مورد سه مرجع یاد شده، مصوبات تأثیرگذاری درخصوص املاک و اراضی شهری و هزینه‌ها یا به تعبیر صحیح‌تر عوارض و بهای خدمات وضع می‌نمایند. باید توجه داشت، در جایی که مصوبات مراجع پیش‌گفته عام‌الشمول و فراگیر باشد، مرجع رسیدگی به اعتراض به این مصوبات، هیات عمومی دیوان عدالت اداری است. ولی رسیدگی به مصوبات موردی بر اساس اصل اولیه در صلاحیت شعب دیوان عدالت اداری می‌باشد. در ابطال مصوبات غیرقانونی نیازی به ذینفع بودن شاکی

در جایی مطرح می‌شود که مالک قصد دارد از شهرداری و کارمندان این سازمان خسارت دریافت نماید و یا اینکه قراردادهایی را که با شهرداری منعقد نموده ابطال نماید. چراکه رسیدگی به دعوی ابطال قرارداد و به‌طور کلی دعاوی ناظر بر قراردادهای و امور ترافیکی در صلاحیت دیوان عدالت اداری است. شکایت از شهرداری بابت خواسته‌های غیر قانونی در مورد هزینه‌های فراقانونی افراز و تفکیک و ورود ملک به محدوده نیز، از دیگر دعاوی شهرداری در دیوان عدالت اداری است.

۵-۲- دعاوی ملکی شهرداری در دادگاه عمومی

حقوقی

در این خصوص، مهم‌ترین دعاوی بدین قرار است: دعاوی خلع ید و قلع و قمع بنا و مستحقات و اعاده وضع سابق، دعاوی رفع ممانعت از حق، دعاوی رفع مزاحمت از حق و دعاوی رفع تصرف عدوانی. همچنین ممکن است شهرداری نیز طرف قرارداد با اشخاص قرار گیرد و مورد معامله ملک باشد. بنابراین دعاوی مانند دعاوی الزام به تکمیل و تحویل اعیانی، الزام به تحویل مبیع، الزام به اخذ پایان کار، الزام به اخذ صورت مجلس تفکیکی و الزام به تنظیم سند رسمی ملک نیز ممکن است علیه شهرداری مطرح گردد. یکی دیگر از دعاوی شهرداری در دادگاه عمومی، دعاوی مطالبه بهای ملک می‌باشد. یعنی در جایی که شهرداری علی‌رغم اجرای طرح، بهای ملک را نپرداخته است، مالک می‌تواند چنین دعوی را در دادگاه حقوقی محل وقوع ملک مطرح نماید.

۵-۳- شکایات کیفری علیه شهرداری

در خصوص دعاوی کیفری نیز دعاوی رفع تصرف یعنی دعاوی رفع تصرف عدوانی (زمانی که شهرداری بدون رضایت متصرف سابق، مال غیرمنقول را از تصرف او خارج نماید)، رفع ممانعت از حق (زمانی که شهرداری مانع استفاده از حق ارتفاق یا انتفاع فرد در ملک دیگری شود) و رفع مزاحمت (زمانی که شهرداری بدون سلب تصرف، موجب اذیت و آزار متصرف در استفاده از حق خود شود) از حق ممکن است به صورت کیفری مطرح گردد.

نیست. این مهم در تبصره ماده ۸۰ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مورد تصریح قرار گرفته است که حکم مفیدی برای نظارت همگانی بر مصوبات غیرقانونی است. در بحث اعتراض به مصوبات شوراهای باید گفت شوربختانه رویه نامطلوبی جاری است با این توضیح که مثلاً دیوان عدالت اداری بارها عوارضی مانند عوارض نقل و انتقال املاک را ابطال می‌نماید ولی شورای اسلامی شهر دیگر همان عوارض را در تعرفه عوارض سالیانه آن شهر درج می‌نماید و شاکی بایستی مجدداً متقاضی ابطال آن مصوبه نیز گردد. که چنین رویه‌ای در واقع بی‌اعتنایی به احکام قضایی و موجب سلب اعتماد عمومی است. تصمیمات مصوبات کمیسیون ماده ۵ به‌عنوان مرجع رسیدگی به تغییر کاربری اراضی شهری نیز بعضاً مورد شکایت اشخاص ذینفع قرار می‌گیرد و طرح دعوا علیه این کمیسیون به جهت اینکه دارای شخصیت حقوقی مستقل است، ضروری می‌باشد. چراکه شهرداری مجری مصوبات کمیسیون است و صلاحیت و اختیاری در مورد تغییر کاربری ندارد لذا در دعاوی مربوط به تغییر کاربری، توجه دعوی به کمیسیون ماده ۵ می‌باشد. شورای عالی شهرسازی و معماری ایران نیز ممکن است مصوباتی داشته باشد که حقوق اشخاص را نادیده بگیرد در این موارد نیز، دیوان عدالت اداری به دادخواهی اشخاص رسیدگی می‌نماید. برای نمونه در یکی از پرونده‌ها، شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در قالب اصلاح طرح جامع و محدوده قانونی و حریم شهر، قسمتی از املاکی را که دارای پروانه ساختمانی و در محدوده شهر قرار داشتند را بدون توجیه فنی از محدوده شهر خارج و در حریم قرار داد. مالک مبادرت به طرح دعوا در دیوان عدالت اداری و ابطال طرح جامع در خصوص پلاک ثبتی خود نمود، که دیوان نیز خواسته را وارد دانست.

۵-۱-۴- دعوی احراز وقوع تخلف شهرداری

دعوی مرسوم دیگر، مربوط به شهرداری، در دیوان عدالت اداری، دعوی احراز وقوع تخلف شهرداری و کارکنان آن از قوانین و مقررات است. این دعوی معمولاً

همچنین دعوی تخریب و اتلاف مال (این دعاوی زمانی مطرح می‌شوند که شهرداری به اموال اشخاص خسارت وارد نماید) نیز از جمله دعاوی است که ممکن است علیه شهرداری مطرح شود. و دعاوی ارتكابی اشخاص حقیقی مانند ورود به عتف (شکستن قفل، ورود از راه غیرمجاز و ...)، توهین و ضرب و جرح نیز ممکن است توسط کارمندان و ماموران شهرداری رخ دهد، که طرح دعوی و رسیدگی به این امور نیز، در دادگاه کیفری صورت خواهد گرفت.

۵-۴- شکایت پیمانکاران از شهرداری

به موجب ماده ۳۸ آئین‌نامه معاملات شهرداری تهران که به شهرداری‌های مراکز استان‌ها، کلانشهرها و شهرهای با جمعیت بالای یک میلیون نفر تعمیم داده شده است: ناسازگاری‌های برخاسته از معاملات موضوع این آیین‌نامه در هیأت حل اختلافی، با عضویت یک نفر قاضی دادگستری با انتخاب رئیس قوه قضائیه، یک نفر از اعضای شورای اسلامی شهر با انتخاب شورای مربوطه، نماینده شهرداری به انتخاب شهردار، نماینده بخشدار یا فرماندار حسب مورد و نماینده قانونی طرف قرارداد، قابل رسیدگی و حکم صادره از طرف قاضی جلسه برای طرفین لازم‌الاجراء است. همچنین قابل ذکر است بر اساس دادنامه وحدت رویه شماره ۲۳۰۷-۲۳۰۸ مورخ ۱۴۰۰/۸/۴ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری: رسیدگی به اعتراض نسبت به رأی هیأت حل اختلاف موضوع ماده ۳۸ آیین‌نامه معاملات شهرداری تهران خارج از صلاحیت شعبه دیوان عدالت اداری و در صلاحیت دادگاه‌های عمومی دادگستری است. بنابراین در مورد شکایت پیمانکاران از شهرداری بایستی به صلاحیت‌ها توجه نمود. در غیر از مواردی که کمیسیون ماده ۳۸ صالح به رسیدگی است اصولاً طبق اصل ۱۵۹ قانون اساسی و ماده ۱۰ قانون آیین‌دادرسی مدنی، دادگاه‌های عمومی به دعاوی مورد نظر رسیدگی می‌نمایند.

ارسال اظهارنامه خطاب به شهرداری

در بسیاری از دعاوی و پرونده‌هایی که اشخاص علیه شهرداری مطرح می‌نمایند می‌توان قبل از طرح دعوا با

ارسال اظهارنامه خواسته‌ها و هشدارهای لازم را به این نهاد و کارمندان آن ابلاغ نمود. برای نمونه شهرداری مبادرت به تصرف و تملک ملکی نموده و از پرداخت بهای آن خودداری می‌نماید در اینجا ارسال اظهارنامه، شیوه خوبی برای اثبات تقاضای قبلی مالک و حسن‌نیت او برای حل موضوع و مهم‌تر از آن تخلف شهرداری از قوانین و مقررات است. ارائه نامه به شهرداری و ثبت آن نیز می‌تواند در این خصوص و یا هر دعاوی دیگری مدرک سازی خوبی محسوب گردد. لیکن متأسفانه بعضاً شهرداری از پذیرش چنین نامه‌هایی خودداری می‌نماید. لذا ارسال اظهارنامه در چنین مواردی بهترین راه برای بیان خواسته‌ها و زمینه‌سازی برای طرح دعواست.

۶- حقوق شهروندی

حقوق شهروندی آمیخته‌ایست از، مسئولیت‌ها و وظایف افراد در برابر یکدیگر، دولت و شهر، که شامل حقوق اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، مدنی و جنسیتی می‌شود (Rezapour, Golestani, Gholami, Saadatpour, 2019). در چارچوب حقوق شهروندی امروزی، رابطه مردم و دولت بیش از آنکه بر اقتدار دولت بنا شده باشد، بر همکاری و رابطه دوسویه تأکید دارد (Seleiani, Fallahzadeh, Abarqui, Motazedian, 2019). این حقوق مجموعه‌ای از حقوق و امتیازاتیست که در نظام حقوقی یک کشور، با لحاظ نمودن دو اصل کرامت انسانی و منع تبعیض در جهت فراهم‌سازی زمینه رشد شخصیت فردی و اجتماعی به شهروندان تعلق می‌گیرد و پدیده‌ای است که با مفهوم فرهنگ هر جامعه گره خورده است (Afshar Ahmadi, Rohani Moghadam, Aghayi, 2019). توجه به حقوق شهروندی در هر جامعه‌ای باعث قوام، مشروعیت و استمرار نظام سیاسی حاکم بر آن خواهد شد. که چگونگی کمیت و کیفیت بهره‌مندی از آن در هر جامعه‌ای، از شاخصه‌های توسعه و از مولفه‌های حکمرانی خوب است (فهمیده مدامی، ۱۴۰۰: ۹). زندگی اجتماعی پایدار در

دوره معاصر می‌تواند از طریق آموزش و تعلیم به‌ویژه آموزش‌های شهروندی تقویت و ارتقاء یابد. آموزش‌های مذکور با تاکید بر مسئولیت‌های اجتماعی و ارتباط موثر بین شهروندان می‌تواند بستری برای تعامل اجتماعی را نیز فراهم سازد (مولائی، ۱۳۹۵: ۱). و تضمین تداوم حیات شهروندی و ارتقاء فرهنگ اجتماعی را منجر شود (مولائی، ۱۳۹۵: ۲۳). امروزه توسعه پایدار شهری در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی با مسائل متعددی روبروست که آموزش، آگاهی، مشارکت و حضور فعال مردم را در حل مسائل و ارتقاء کیفیات محیطی در راستای نیل به توسعه پایدار می‌طلبند (مولائی، ۱۳۹۵: ۲). توسعه کیفی جامعه شهری فقط در صورتی ممکن است که مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در پیوند با حق بر شهر در نظر گرفته شود. حق بر شهر که حق شهروندی تنها بخشی از آن به‌شمار می‌رود، از بنیادی‌ترین مسائل در کلان شهرهای پیشرفته امروزی است (ترکمه، شیرخدایی، ۱۳۹۶: ۱). واضح و مبرهن است که روند تصمیم‌گیری شهری زمانی سبب جلب منافع همگانی و مدیریت شهری خوب خواهد شد که شهروندان بیشترین همکاری و مشارکت را در تصمیم‌گیری‌ها داشته باشند (فهمیده مدامی، ۱۴۰۰: ۱۰). رعایت حقوق شهروندی از طرف شهروندان و پاسخ‌گویی به نیازهای شهرنشینان یکی از عوامل تامین‌کننده نظم و امنیت اجتماعی است (فتحی، مختارپور، ۱۳۹۰: ۸۹). که موجب پایداری و ثبات جامعه شهری و در نتیجه باعث کاهش جرائم و افزایش میزان رضایت شهروندان خواهد شد.

۷- حق بر شهر ایمن، در پرتو حقوق شهروندی

مقوله امنیت قدمتی به وسعت تاریخ بشر دارد، از نظر تبارشناسی مفهوم امنیت دارای سابقه طولانی‌تر از مفهوم عدالت و جامعه است (نجف‌آبادی، ۱۳۹۶: ۱). مفهوم اصطلاحی امنیت در بعد عینی آن فقدان تهدید علیه ارزش‌های حاکم در یک جامعه و در بعد ذهنی آن همان احساس امنیت است (پژمان، شیخی، ۱۴۰۰: ۲).

امنیت، ابعاد متعددی دارد. امنیت انسانی به معنی حفظ حقوق و امنیت فردی، سیاسی و اجتماعی‌ست (جهانبانی، رشیدپور، ۱۳۸۹: ۱۸). وظیفه اساسی هر حکومتی دفاع از حقوق بنیادین اشخاص از قبیل حیات، آزادی و امنیت است (کامیار، کامیار راد، ۱۴۰۱: ۱۹۶). ریشه و مبنای اولیه حق بر شهر ایمن، حق حیات است که، در راس حقوق بنیادین بشر قرار دارد. مفاهیم برابری و عدالت، امنیت و آسایش عمومی، کرامت انسانی، توجه به محیط زیست و مسکن مناسب و نوع دوستی، پایه حق بر شهر ایمن را تشکیل می‌دهند (کامیار، کامیار راد، ۱۴۰۱: ۲۰۰). یکی از اهداف حق بر شهر، تضمین ایمنی ساکنان شهر است. این حق که مابین حقوق نسل سوم حقوق بشر جای دارد، به‌عنوان حق بر شهر ایمن شناخته شده است. شهر ایمن بستر سکونتگاه‌های ایمن، وسایل حمل‌ونقل مطمئن و محیط زیست بدور از آلودگی، همراه با حفظ حیات ساکنان است (کامیار، کامیار راد، ۱۴۰۱: ۱۸۱). حق بر شهر ایمن، ترکیبی از دو حقوق بشری‌ست؛ در ابتدا حق بر شهر و سپس حق بر ایمنی. حق بر شهر که در سال ۱۹۶۸ توسط هانری لوفر مطرح شد؛ حق تمامی ساکنان شهر، اعم از ساکنان فعلی و آینده، برای خلق و بهره‌مندی از شهرهایی پایدار و مبتنی بر عدالت، که برای زندگی درخور بشر، امری ضروری‌ست؛ به بیان دیگر حقی که تمامی حقوق اساسی و بنیادین ساکنان شهر را تامین و تضمین نماید. در مقابل حق بر ایمنی به معنای استحقاق ساکنان شهر به دوری از خطرات و محافظت در برابر خطر است. ایمنی در شهر بحث مهمی است که همه ساکنان شهر با هر قومیت، زبان، نژاد و مذهبی که دارند، شایسته برخورداری از آن هستند. نقض حق بر ایمنی پیامدهای گسترده‌ای را به همراه دارد که مهم‌ترین این پیامدها، نقض حق زیست ساکنان شهر است (کامیار، کامیار راد، ۱۴۰۱: ۱۸۶). امنیت یکی از ارکان اساسی دستیابی به یک جامعه سالم و داشتن شهرهای پایدار می‌باشد (محمدی ده‌چشمه، علیزاده، ۱۳۹۴: ۱۴۵). جامعه‌شناسان امنیت شهری را ناشی از جامعه‌پذیری شهروندان و سهولت

۹- یافته‌های تحقیق

یافته‌ها و نتایج پژوهش بیانگر این امر می‌باشد که شهرداری‌ها به‌عنوان اشخاص حقوقی و مهم‌ترین نهاد اجرایی در مدیریت شهری، در صورت تخطی از قوانین، ممکن است متحمل مسئولیت کیفری نیز شوند. لذا درخصوص دعاوی کیفری زمانی که شهرداری بدون رضایت متصرف سابق، مال غیرمنقول را از تصرف او خارج نماید (دعای رفع تصرف عدوانی)، و زمانی که مانع استفاده از حق ارتفاق یا انتفاع فرد در ملک دیگری شود (دعای رفع ممانعت از حق)، ممکن است دعوی علیه آن به‌صورت کیفری مطرح گردد. همچنین، زمانی که شهرداری بدون سلب تصرف، موجب اذیت و آزار متصرف در استفاده از حق خود شود (دعای رفع مزاحمت)، و نیز به اموال اشخاص خسارت وارد نماید (دعوی تخریب و اتلاف مال) ممکن است دعوی علیه آن به‌صورت کیفری مطرح شود.

۱۰- نتیجه‌گیری و پیشنهاد

طبق قانون فهرست نهادها و موسسات عمومی غیردولتی مصوب سال ۱۳۷۳ شهرداری نهاد عمومی غیردولتی محسوب می‌گردد. و براساس ماده ۳ قانون شهرداری، این نهاد دارای شخصیت حقوقی می‌باشد. که مهم‌ترین نهاد اجرایی در مدیریت شهر بوده و اداره امور آنرا بر عهده دارد. لذا بر این اساس موظف است که، طیف وسیعی از حقوق شهری و شهروندی را در ابعاد مختلف، در راستای توسعه فرهنگی، تامین رفاه عمومی و برقراری نظم و امنیت جامعه، به‌جهت بهبود کیفیت زندگی شهری و شهروندی فراهم نماید. شهرداری بدون سیاست‌گذاری کلان در جلب مشارکت شهروندان، در انجام بهینه امور هرگز موفق نخواهد بود. از این‌رو می‌تواند با آموزش صحیح حقوق، تکالیف و مسئولیت متقابل شهروندان در قبال یکدیگر و در قبال شهرداری‌ها و تشویق و حمایت از شهروندان به پیگیری از حقوق خویش، نقش عمده‌ای را در تامین رفاه و امنیت اجتماعی ایفا نماید. زیرا فقدان

در دسترسی به امکانات و خدمات و فرصت‌های بهینه زندگی تفسیر و ناامنی را بر محور جنایت و اعمال خشونت‌آمیز و نابهنجاری‌های رفتاری تحلیل می‌نمایند (مایک، آلن، ۱۴۰۲: ۱۱۲). بخشی از احساس عدم امنیت شهری در اثر وجود فضاها و محیط‌های جرم‌زا مانند مکان‌های خلوت و تاریک در شهر است (عطارزاده، ۱۴۰۰: ۷۴). امنیت، ارتباط مستقیمی با فضا و کیفیت محیط شهری دارد. یک فضای شهری مناسب به‌طورقابل‌توجهی تأمین‌کننده امنیت و فضای نامناسب نابودکننده آن و زمینه‌ساز انواع مشکلات و آسیب‌های اجتماعی است. محلات ناامن و فضاها بی‌دفاع شهری، از عوامل تهدیدکننده امنیت اجتماعی و شهری‌ست (جهانبانی، رشیدپور، ۱۳۸۹: ۲۲). معماران، شهرداری‌ها و سایر نهادهای به‌ظاهر غیرامنیتی نیز با اقداماتی از قبیل تأمین روشنایی، اصلاح معابر، ایجاد تأسیسات خاص، اصلاح و بهبود اماکن مخروبه و خالی از سکنه، ساماندهی اماکن پرتراکم و نظایر آن‌ها، می‌توانند گام‌هایی را در زمینه برقراری امنیت و پیشگیری از جرم بردارند (عطارزاده، ۱۴۰۰: ۷۰). بنابراین بررسی جنبه‌های کمی و کیفی امنیت چه از لحاظ اجتماعی و چه از لحاظ کالبدی در فضاها شهری امری الزامیست (جهانبانی، رشیدپور، ۱۳۸۹: ۱۷). چراکه در هر جامعه‌ای نتیجه بی‌اعتنایی بر برقراری نظم و امنیت، اضمحلال آن جامعه خواهد بود. در مقابل، بنیان هر سازمان پایدار اجتماعی متشکل از مولفه‌های بنیادی و متناظر آن، نظم و امنیت اجتماعی است (صالحی، ۱۳۸۷: ۱۷). از این‌رو با بررسی جنبه‌های کمی و کیفی فضاها شهری می‌توان، از عوامل ایجادکننده ناهنجاری و ناامنی‌های این فضا آگاه شده و با مقابله با آن‌ها، از آسیب‌های اجتماعی پیشگیری نمود.

۸- روش تحقیق

پژوهش حاضر با استفاده از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی به بررسی پژوهش‌ها، مقالات، مطالعات و اسناد مرتبط با روش کتابخانه‌ای به موضوع پرداخته است.

زیستی و محیط‌زیست سالم، دبیر خانه دائمی همایش، همدان.

برآبادی، محمود، (۱۳۸۴)، الفبای شهر، چاپ اول، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

پژمان، محمد؛ شیخی، حجت، (۱۴۰۰)، عوامل موثر بر امنیت شهری، هشتمین همایش علمی پژوهشی توسعه و ترویج علوم معماری و شهرسازی ایران، تهران موسسه آموزش عالی بینالود و مرکز مطالعات و تحقیقات علوم وفنون بنیادین.

ترکمه، آیدین؛ شیرخدایی، آناهید، (۱۳۹۶)، تبیین نسبت حقوق شهروندی با برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، اولین کنفرانس بین‌المللی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد دانشگاه فردوسی مشهد و شورای اسلامی شهر مشهد و شهرداری مشهد.

جعفری، مصطفی؛ عالی‌پور، حسن، (۱۴۰۱)، مسئولیت کیفری شهرداری نسبت به آسیب‌های جسمانی ناشی از آلودگی هوا، مجله حقوقی دادگستری، مقاله پژوهشی، دوره ۸۶، شماره ۱۲۰، ۷۳-۹۳.

چمی نجف‌آبادی، مسعود، (۱۳۹۶)، جایگاه حقوق شهروندی در توسعه امنیت شهری، اولین همایش ملی توسعه پایدار و مدیریت شهری با رویکرد آرامش شهروندی، سیرجان شهرداری سیرجان.

حسینی، حسن، (۱۳۸۵)، حقوق تجارت مشتمل بر کلیه مباحث، چاپ پنجم، تهران: نشر میزان.

دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۷۷)، لغت‌نامه دهخدا، جلد پنجم، چاپ دوم، تهران: نشر دانشگاه تهران.

ربیع‌زاده، علی؛ قلی‌نژاد، مهدی، (۱۳۹۶)، حقوق عمومی دانش نظام‌ساز: چالش‌ها و راهکارهای نظری تحول در حقوق

عمومی، چاپ اول، تهران: نشر سدید.

رجبی، عبدالله؛ علیجان‌پور، عیسی، (۱۴۰۲)، مسئولیت مدنی و کیفری شهرداری‌ها در قبال مخاطرات زیست‌محیطی شهری، فصلنامه علمی کارآگاه، دوره ۱۷، شماره ۶۲، ۳۹-۵۴.

سالک رازی، مجتبی، (۱۴۰۰)، جایگاه شهرداری‌ها از منظر حقوق شهروندی، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، سال سوم، شماره ۳۱، ۹۳-۷۶.

آموزش صحیح و در نتیجه عدم آگاهی و احساس تعلق شهروندان به اجتماع باعث بروز مشکلات متعددی در سطح جامعه خواهد شد. چراکه هیچ ارگان، سازمان و یا نهادی به تنهایی قادر به تامین امنیت شهروندان و برقراری نظم در جامعه نخواهد بود. از این‌رو رابطه دوسویه شهروندان با نظام مدیریت شهری (شهرداری) در رعایت حقوق شهری و شهروندی می‌تواند به توسعه و ارتقاء عملکرد شهرداری در ارائه خدمات شهری، و حفظ حقوق طرفین منجر شده و نیز زمینه و بستر مناسبی را برای توسعه فرهنگی و تعامل اجتماعی فراهم سازد. از سویی نیز شهرداری به‌عنوان اشخاص حقوقی، در صورتی که طبق ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی مسئول شناخته شوند، باتوجه به شدت جرم ارتكابی و نتایج زیان‌بار آن به یک یا دو مورد از موارد مذکور در ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد. که میزان جزای نقدی قابل اعمال بر آن‌ها، در ماده ۲۱ و در ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی، شرایط انحلال و مصادره اموال این اشخاص، ذکر شده است. و طبق تبصره ماده ۱۴ همین قانون شرایط مطالبه دیه و خسارت از اشخاص حقوقی، به‌عنوان یکی از موارد مجازات این اشخاص، بیان شده است. لازم به ذکر است که طبق تبصره ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی، اشخاص حقوقی حقوق عمومی، مانند شهرداری‌ها در مواردی که اعمال حاکمیت می‌کنند، مشمول قواعد مسئولیت کیفری قرار نمی‌گیرند.

۱۱- منابع

احترامی، خدیجه، (۱۴۰۲)، رابطه آگاهی از حقوق شهری بر شهروند فعال، نشریه روانشناسی، علوم اجتماعی و علوم تربیتی، دوره هفتم، شماره ۳، ۱۰۴-۱۰۹.

اردبیلی، محمدعلی، (۱۳۹۲)، حقوق جزای عمومی، جلد ۲، چاپ سی‌ودوم، ویراست دوم، تهران: نشر میزان.

امامی، سولماز؛ جوادی، آزاده، (۱۴۰۳)، مدیریت شهری و نقش شهرداری در بهبود زیرساخت‌ها و کیفیت زندگی شهری، چهارمین همایش بین‌المللی معماری، عمران، علوم

- صفایی، حسین، (۱۴۰۲)، اشخاص و اموال، چاپ سی و چهارم، تهران: نشر میزان.
- صالحی، اسماعیل، (۱۳۸۷)، ویژگی‌های محیطی فضاهای شهری امن، چاپ اول، تهران: نشر مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهری و معماری.
- صبری، نورمحمد، (۱۳۹۹)، حقوق جزای عمومی، جلد دوم، چاپ اول، تهران: مساوات.
- عطایی، علیرضا، (۱۴۰۲)، چالش‌های اساسی قانون شهرداری‌ها در زمینه حقوق شهری، دومین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی-علوم آموزشی-حقوق و علوم اجتماعی، آنلاین، شرکت همایش آروین.
- عطارزاده، مجتبی، (۱۴۰۰)، امنیت شهری در سیاست‌گذاری معطوف به پیشگیری، فصلنامه علمی پژوهش‌های مکانی فضایی، شماره ۱۸، ۸۲-۶۸.
- علی‌اکبری، محمدرضا؛ محمدی‌شاد، مهری؛ حسن‌پور، سامره؛ مفیدی، سمانه، (۱۴۰۱)، بررسی نقش مدیریت شهری شهرداری‌ها بر پایداری شهری (مطالعه موردی: شهرقزوین)، مطالعات جامع در مدیریت شهری، نشریه علمی، سال سوم، شماره دهم، ۵۶-۶۷.
- فرحناکیان، فرشید، (۱۳۸۷)، قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی، چاپ اول، تهران: نشر میزان.
- فتحی، سروش؛ مختارپور، مهدی، (۱۳۹۰)، توسعه شهری، شهرنشینی و حقوق شهروندی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال سوم، شماره چهارم، ۱۰۵-۸۹.
- فهمیده مدامی، مهدی، (۱۴۰۰)، بررسی حقوق شهری و شهروندی در مدیریت شهری، اولین کنفرانس بین‌المللی حقوق بین‌الملل، حقوق، علوم سیاسی و علوم انسانی، شهر کپنهاگ-دانمارک توسط دبیرخانه دائمی کنفرانس قریشی، اسلام؛ ملایی، حسینعلی، (۱۴۰۰)، بررسی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قانون مجازات اسلامی، فصلنامه علمی حقوقی قانون یار، دوره پنجم، شماره ۲۰، ۳۱-۱.
- قزایی، فریبا؛ راد جهانبانی، نفیسه؛ رشیدپور، نازیلا، (۱۳۸۹)، بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری، نمونه موردی: مناطق ۲ و ۱۱ تهران، نشریه معماری و شهرسازی آرمانشهر، شماره ۴، ۳۲-۱۷.
- کامیار، غلامرضا، (۱۳۸۷)، حقوق شهری و شهرسازی، چاپ سوم، تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد.
- کامیار راد، ساناز؛ کامیار، غلامرضا؛ کامیار راد، صفرعلی، (۱۴۰۱)، حق بر شهر ایمن از منظر حقوق بشر و حقوق ایران، مجله پژوهش‌های حقوقی، دوره ۲۱، شماره ۵۱، ۲۰۲-۱۷۷.
- محمدی، کاوه، (۱۳۸۷)، مدیریت شهری یکپارچه و اهداف ایران ۱۴۰۰، ماهنامه شهرداری‌ها، سال نهم، شماره ۹۲.
- محسنی، فرید؛ انصاری، رضا، (۱۳۹۸)، تاثیر متقابل مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۸۶، ۳۷۹-۳۵۳.
- محمدی ده‌چشمه، مصطفی؛ علیزاده، هادی، (۱۳۹۴)، ارزیابی مولفه‌های امنیت شهری بر پایه رویکرد ساختارگرا، مورد شناسی: شهر ارومیه، فصلنامه علمی-پژوهشی اطلاعات جغرافیایی، دوره ۲۶، شماره ۱۰۴، ۱۵۸-۱۴۵.
- معین، محمد، (۱۳۸۵)، فرهنگ فارسی معین یک جلدی، چاپ نهم، تهران: نشر معین.
- مایک، ساوج؛ وارد، آلن، (۱۴۰۲)، جامعه‌شناسی شهری، مترجم ابوالقاسم پوررضا، چاپ نهم، تهران: انتشارات سمت.
- مولائی، اصغر، (۱۳۹۵)، توسعه شهری پایدار با محوریت حقوق شهروندی، همایش ملی تبیین حقوق شهروندی، دوره برگزاری: ۲، جهاد دانشگاهی واحد آذربایجان غربی در شهر ارومیه.
- Afshar Ahmadi I, Rohani Moghaddam M, Aghai Bejestani M. (2019), Place of Individual Citizenship Rights in Iranian Jurisprudence and Legal System. Medical Law Journal, 13:7-22. (In persian)
- Mzini.Lb (2011): The relationship between accountability and customer satisfaction in Sedibeng District Municipality, South Africa, A Multinational Conference on Improving the Quality of Public Services, Moscow, Russia.
- Rezapour, D, Golestani, A, Gholami, M, Saadatpour, H. (2019). Factors Affecting citizens' awareness of the concept of

citizenship rights. Study in Social Studies Education, 1 (2), 47-67. (In persian)

Seleiani, M, Fallahzadeh Abarqui, M, Motazedian, R (2019) Citizenship rights in the administrative system: An analysis of the challenges of implementation. Administrative law. 2019; 7 (20): 147-176. (In persian)

Wekwete, Kh. (1997). Urban management: the recent experience, the urban challenge in Africa: growth and management of its large cities, edited by Carole Rakodi. Tokyo, Japan, United Nations University Press.

